

فصلنامه اندیشه حقوقی معاصر

www.lthjournal.ir

دوره سوم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۱

رویکرد ترمیمی پرونده شخصیت در فرایند دادرسی کیفری

علی اصغر نجفی^{*}، مهدی نصر اصفهانی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲. دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، مؤسسه غیرانتفاعی هشت پیش اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

قانون گذار ایران در جهت اجرای عدالت کیفری بدون توجه به الگوی مشخص، اهداف و کارکرد مواد قانونی، اقدام به تصویب قانون بعضاً با الگوبرداری از کشورهای غربی نموده است. بهنحوی که عموماً آماج و کارایی مواد قانونی بهخصوص آن‌های که در حکم ابزار و راه‌گشای مواد دیگر هستند، به خوبی درک نشده و در کنار عدم توجه به مواد دیگر در تقنین ماده‌های قانونی، گاهی به سلب کارایی آن‌ها منتهی شده است. شناخت کارکردها و اهداف تشکیل پرونده شخصیت و رویکرد توجه به بزه‌دیده در کنار بزه‌کار، عدالت ترمیمی به عنوان پارادایم نوین عدالت کیفری، لزوم برقراری انصاف و عدالت و آشتگی مواد قانونی، نیاز به رویکردی ترمیمی در تشکیل پرونده شخصیت را بیش از پیش نمایان می‌سازد. رویکردی که درنهایت ضرورت تشکیل این پرونده در جرایم با مجازات خفیفتر از آنچه در قانون اشاره شده و توجه به پرونده شخصیت بزه‌دیده را آشکار می‌کند. اصلاح ماده ۲۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری و هماهنگ کردن آن با دیگر مواد با توجه به اهداف و کارکردها، در کنار نگارش ضمانت اجرای مناسب و آئین‌نامه‌ای کارامد تا حدودی کارگشا و معضل فعلی عدم توجه به شخصیت افراد با وجود تکلیف قانونی را برطرف می‌سازد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۳۳-۲۳

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید:

تلفن:

ایمیل: a.najafi186@gmail.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۲/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

پرونده شخصیت، بزه‌دیده، عدالت

ترمیمی، انصاف و عدالت.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

اجرایی تقسیم می‌کند (ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۲۱۲). خسروشاهی و سبزه‌علی به نقش پروندهٔ شخصیت در پیش‌گیری از جرم اشاره کرده و تشکیل پروندهٔ شخصیت را راهکاری برای شناسایی حالات خطرناک متهمان دانسته که درنهایت منجر به صدور آرایی عادلانه خواهد شد (خسروشاهی و سبزه‌علی، ۱۳۹۶: ۱۴۹). سبزه‌علی و همکارانش ضمن بررسی آثار پروندهٔ شخصیت در حقوق کیفری ایران، بهبیان اهمیت این پروندهٔ از دو نقطه‌نظر جرم‌شناسی و حقوق کیفری می‌پردازند و استفاده از نهادهای ارفاقی موجود در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ از جمله تعویق، تعليق و معافیت از کیفر را مستلزم تشکیل پروندهٔ شخصیت بیان می‌دارند و به این موضوع اشاره می‌گردد که قانون‌گذار به صورت تلویحی تشکیل پروندهٔ شخصیت را پذیرفته است (سبزه‌علی؛ اشرفی و حیدری، ۱۳۹۷: ۷۱). وطنی و همکارانش در ارزیابی آسیب‌شناسی تحقق اهداف اصلاحی-درمانی بزهکاران از طریق پروندهٔ شخصیت، تشکیل پروندهٔ شخصیت را بدون تصریح به چگونگی فرایند اجرایی و پیاده‌سازی، ناکارامد می‌دانند (وطنی؛ مهدی‌بور و تاجیکنشاطیه، ۱۳۹۸: ۱۹۰). پیشنهاد تصویب آئین‌نامه‌ای با موضوع پروندهٔ شخصیت، فرایند و شیوه‌های پیاده‌سازی آن را ارائه داده و تأکید بر آموزش روش‌های تحقیق، از متهمان و محکومان دارند.

با وجود تمامی تحقیقات صورت‌گرفته و موجودیت مواد قانونی درخصوص پروندهٔ شخصیت به همراه الزام قانونی و تکلیف بیان شده در قانون، چندان توجهی به آن در فرایند دادرسی نمی‌گردد و گاهی نبود سازوکار و امکانات اجرایی از جمله موانع تشکیل آن بیان می‌شود.

۲- اهمیت و کارکرد پروندهٔ شخصیت در فرایند دادرسی

توجه به اصل فردی کردن مجازات‌ها به همراه انتخاب تدابیر قضایی متناسب با شخصیت بزهکار، لازمهٔ یک دادرسی عادلانه است (شاملو و گوزلی، ۱۳۹۰: ۹۱). به‌نوعی مناسب‌ترین و عادلانه‌ترین اقدام قضایی در پرتو قانون، اقناع و جدان حرفة‌ای قضایی و پذیرش همگانی حکم در جامعه از طرف متهم، شاکی و جامعه می‌باشد که به‌موجب آن اختیارت وسیعی از قرارها تا نهادهای ارفاقی و صدور حکم در اختیار مقامات قضایی قرار گرفته و لزوم تشکیل پروندهٔ شخصیت برای بهره‌گیری از آن‌ها مبین است.

در قرن بیستم و با ظهور مکتب دفاع اجتماعی نوین، توجه به شخصیت مجرم همراه با به کارگیری ابزار مناسب در جهت شناخت این شخصیت مورد توجه سیستم عدالت کیفری قرار گرفت. به‌نوعی پروندهٔ شخصیت از ابداعات این دوره در پاسخ به ضرورت توجه به شخصیت بزهکار است. اهمیت تشکیل این پرونده را می‌توان در توجه به اصل فردی کردن مجازات‌ها در حمایت از مجرم و تحلیل علل وقوع جرم و پیش‌گیری از تکرار آن، تشخیص حالت خطرناک و انجام اقدامات تأمینی و تربیتی و درنهایت اصلاح مؤثر مرتكب در دو نقطه‌نظر جرم‌شناسی و حقوق کیفری درنظر گرفت (طالع زاری، ۱۳۹۶: ۳۸). عوامل بسیاری در شکل‌گیری شخصیت مؤثرند که می‌توان به عوامل ژنتیکی، روانی و عوامل محیطی اشاره کرد (محمدیان و محمدرضابپور، ۱۳۹۲: ۱۰۰). از منظر علوم جنایی، تشکیل پروندهٔ شخصیت در تمامی مراحل دادرسی از تحقیقات مقدماتی، تعیین مجازات، اجرای مجازات و پس از اجراء، اهمیت به‌سزایی دارد. قانون‌گذار در مواد بسیاری از قانون مجازات اسلامی از جمله ۱۸، ۲۳ و ۳۸ ضرورت توجه به شخصیت متهم را اشاره نموده و در راستای اصلاح بزهکاران و مجازات آن‌ها گامی مهم برداشته است. در مواد ۲۰۳ و ۲۸۶ آئین دادرسی کیفری، موارد لزوم تشکیل این پرونده و بخشنامه دستورالعمل تشکیل پروندهٔ شخصیت قوهٔ قضائیه در سال ۱۳۹۸ و قانون کاهش جرایم تعزیزی و اصلاحات انجام‌شده در سال ۱۳۹۹ نیز مؤید این موضوع هستند.

تحقیقات متنوعی درخصوص پروندهٔ شخصیت، ضرورت، موانع و راهکارها در دو دههٔ اخیر صورت گرفته است. نجفی‌توان و وجود تفاوت‌های فردی و شناخت این تفاوت‌ها را لازمهٔ برخورد افتراقی با هر بزهکار می‌داند و ملاک اتخاذ واکنش مناسب برای اطفال را اصلاح‌پذیری، بازپروری و جامعه‌پذیری و احیا و ترمیم فرد بیان می‌دارد (نجفی‌توان، ۱۳۸۸: ۳۱). شاملو و گوزلی به بررسی تطبیقی پروندهٔ شخصیت در حقوق ایران و فرانسه پیش از تصویب قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ می‌پردازند و ضرورت تشکیل پروندهٔ شخصیت و الزام قانونی برای آن پیشنهاد می‌دهند که درنهایت در سال ۱۳۹۲ این امر با تصویب قانون یادشده محقق می‌شود (شاملو و گوزلی، ۱۳۹۰: ۱۱۶). ابراهیمی به بررسی موانع تشکیل این پرونده در نظام کیفری ایران پرداخته و موانع را به سه دستهٔ موانع قضایی، قانونی و

قرار جلب به دادرسی اقدام به صدور قرارهایی مانند بایگانی پرونده، تعقیب و میانجی‌گری کند.

در ماده ۸۱ و ۸۲ قانون آئین دادرسی کیفری (قرار تعقیب و میانجی‌گری) معیار اصلی انتخاب این قرارها علاوه بر شرایط گفته شده در ماده، شخصیت متهم و اوضاع واحوال ارتکاب جرم است. مقام قضایی با درنظر گرفتن این موضوع که ادامه تعقیب مفید نخواهد بود و همین مقدار از تعقیب آثار مجازاتدهی و ترمیمی لازم را داشته است، اقدام به صدور قرار تعقیب تعقیب می‌کند و یا در قرار میانجی‌گری اسباب صلح و سازش و یا تعقیق را برای فرد فراهم می‌نماید. در این دو قرار عبارت اخذ تأمین متناسب قیدشده در متن مواد و صدور قرار تأمین کیفری، خود ناظر به شخصیت متهم است. به خوبی نمایان شد از لحظه ورود مقام‌های تحقیق و تعقیب حتی در مواجهه با متهم و در ادامه مرحله تعقیب در اخذ تأمین مناسب و صدور قرارهای مبتنی بر نهادهای ارفاقي در صلاحیت مقام قضایی دادرسی، نیاز به شناخت صحیح و نه سطحی از شخصیت متهم با توجه به مواد قانونی و رعایت انصاف و عدالت ضروری است.

ماده پنج بخشنامه صادره توسط رئیس قوه قضائیه، برخلاف آنچه در حقوق فرانسه بیان شده^۳، تشکیل پرونده شخصیت را بعد از توجه اتهام و با وجود دلایل کافی، لازم می‌دارد. بخشنامه ذکر شده توجهی به کاربرد پرونده شخصیت در مرحله تعقیب و تحقیق نداشته است. با توضیحات گفته شده در گفتار نخست، مبحث اول نیز به خوبی مشخص است که تشکیل آن مطابق آنچه در حقوق فرانسه آمده، پیش از تفهیم اتهام و یافتن دلایل کافی می‌باشد.

۲-پرونده شخصیت در مرحله محاکمه و صدور حکم
سیاست‌های کیفری امروز برخلاف مکتب کلاسیک، انطباق واکنش اجتماعی با ویژگی‌های فردی متهم را ضروری می‌داند و دیگر صرفاً به دنبال مجازات‌های سخت نیست، بلکه به دنبال راهکارهای مجازاتی است که درنهایت علاوه بر مجازات فرد، به درمان و کاهش اثرات مخرب بزه منجر شود. تا جایی که سیاست‌های کیفری به سمتی حرکت کرده‌اند که علاوه بر شدت و ضعف جرم ارتکابی، وضعیت شخصیتی و اوضاع واحوال حاکم در انتخاب میزان مجازات تأثیرگذار هستند. ازین‌رو اصل فردی کردن مجازات‌ها مورد پذیرش حقوق جزا قرار گرفت.

۱-۲-پرونده شخصیت در مرحله تعقیب و تحقیق

مرحله تحقیق و تعقیب در دادسرا با تشکیل پرونده متهم آغاز می‌شود. هرگونه اشتباه در این مرحله، یقیناً روند دادرسی را در ادامه تحت تأثیر قرار خواهد داد. ازین‌رو توجه به شخصیت بزهکار در مواجهه با مقامات تحقیق و تعقیب، انتخاب روش و نوع برخورد مناسب و تکنیک‌های بازپرسی و جلوگیری از اتلاف وقت در صدور کیفرخواست، از جمله ضرورت‌های تشکیل این پرونده در ابتدایی‌ترین زمان هستند (زیردهی، ۱۳۹۳: ۱۲۱).

علاوه بر این، شناخت شخصیت متهم می‌تواند در انتخاب نوع گفتار توسط بازپرس در جهت ایجاد اعتماد و جلب همکاری متهم با مقام قضایی، کشف بیمارهای روانی و اختلالات شخصیت متهم و کشف مقدار اطمینان به اقرار و گفته‌های متهم توسط قاضی، کمک کند.

تشکیل این پرونده در نخستین مراحل دادرسی مورد انتقاد بعضی صاحب‌نظران از جمله آسل در مكتب دفاع اجتماعی قرار گرفته است و شناخت متهم پیش از اثبات جرم را با وجود ظن قوی به بزهکاری در مواردی، مانع بر اعلام مجرم بودن از طرف قاضی یا هیأت منصفه می‌داند که با اصل برافت و کرامت انسانی چندان توجیه‌پذیر نیست (خسروشاهی و سبزه‌علی، ۱۳۹۶: ۱۴۶).

شکل گیری پلیس اطفال و نوجوانان در ماده ۳۱ آئین دادرسی کیفری، وجود دادگاه ویژه اطفال و نوجوانان^۱ یا دادسرای ویژه نوجوانان^۲ خود نمونه‌ای از توجه به شخصیت بزهکار در مرحله مواجهه با مقامات و مراجم تحقیق و تعقیب است. در ماده ۲۵۰ قانون آئین دادرسی کیفری صدور قرار تأمین کیفری را منوط به وجود تناسب بین شرایط ارتکاب جرم، ویژگی‌های جرم و شخصیت متهم کرده است. قراری که باید با توجه به سابقه متهم، وضعیت روحی و جسمی، سن، جنس، شخصیت و حیثیت او صادر شود. توجه به شخصیت متهم در صدور قرار متناسب با اتهام یکی از وظایف مقام قضایی است که عدم توجه به آن تخلف بوده و مجازات برای آن درنظر گرفته شده است. پس از انجام تحقیقات مقدماتی، قاضی موظف به صدور قرار نهایی با درنظر گرفتن تحقیقات صورت‌گرفته می‌باشد. در مواردی با توجه به شرایط و اوضاع واحوال، این اختیار به مقام قضایی داده شده است که با وجود انتساب جرم به متهم بتواند به جای صدور

۱- نک: ماده ۲۹۸ قانون آئین دادرسی کیفری.

۲- نک: ماده ۲۸۵ قانون آئین دادرسی کیفری.

نهادهای آزادی مشروط یا عفو، تصمیم‌گیری می‌نماید.^۲ با درنظر گرفتن پرونده شخصیت، آسیب‌های شخصیتی او مشخص و با برنامه‌ریزی‌های لازم، نحوه بازپروری و اصلاح مشخص می‌شود. طبقه‌بندی زندانیان در ماده یک آئین نامه نحوه تفکیک و طبقه‌بندی زندانیان مصوب ۱۳۸۵ جداسازی زندانیان از یکدیگر در زندان، بازداشتگاه و یا مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی کشور از حیث جنس، سن، نوع جرم، وضعیت قضایی و جسمانی فرد اشاره دارد و با توجه به موارد گفته شده و استعدادها، تحصیلات و تخصص، وضع جسمانی و روانی به یکی از مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال معرفی می‌شوند. استفاده از نهاد آزادی مشروط مطابق به ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی، مشروط به حصول دو شرط است: حسن اخلاق و رفتار محکوم در مدت اجرای مجازات و حالات و رفتاری که نشان دهد پس از آزادی دیگر مرتکب جرم نمی‌شود. احراز این دو شرط نیازمند بررسی دقیق ابعاد شخصیتی محکوم است. پرونده شخصیت حاوی اظهارنظرهای متخصصان و کارشناسان مربوطه در حوزه‌های روان‌شناسی، روان‌پزشکی و مددکاری می‌تواند یاری‌دهنده در کشف ابعاد شخصیتی و احراز این دو شرط باشد. در آئین نامه عفو و تخفیف مجازات‌ها از جمله شرایط اعطای عفو، اصلاح مجرم و توجه به شخصیت محکوم و خانواده او بیان می‌شود.^۳ اعطای مرخصی به زندانیان، تقسیط جزای نقدی یا تبدیل آن به مجازات‌های دیگر، اجرای مجازات‌های بدنی، همگی نیاز به شناخت شخصیت محکوم را نمایان می‌سازند. در کانون اصلاح و تربیت مطابق ماده ۹۰ قانون مجازات اسلامی در مرحله اجرای حکم درخصوص اطفال و نوجوانان به صورت افتراءی دادگاه می‌تواند با توجه به گزارشات رسیده از وضع طفل یا نوجوان و رفتار او در کانون اصلاح و تربیت یکبار در رأی خود تجدیدنظر کند.

۲-۴- پرونده شخصیت در مرحله پساکیفری
مطابق ماده ۲۳۷ آئین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی تربیتی کشور، مددکاران در مرکز حرفه‌آموزی و اشتغال و زندان‌ها موظف هستند به منظور تسهیل بازگشت محکومان به زندگی عادی، به طور منظم با محکوم در تماس باشند و در صورت لزوم، آنان را به انجمن‌های حمایتی معرفی کنند. در ماده ۲۳۹ آئین نامه مذکور به حمایت مادی و معنوی از محکوم

قانون‌گذار ایران در ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی، قاضی را ملزم به صدور حکم تعزیری با توجه به وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی مرتکب و تأثیر تعزیر بر متهم می‌نماید. در سال ۱۳۹۹ در قانون کاهش مجازات جرایم تعزیری و اصلاح این ماده، تبصره‌ای به آن افزود که قاضی را ملزم به صدور حبس حداقلی در جرایم تعزیری می‌کند و موارد استثنای صدور حکم به بیش از حداقل قانونی را منوط به بیان علت و توجه به بندهای مقرر در این ماده کرده است. اصل فردی کردن مجازات‌ها، یکی از اصول مهم حاکم بر مجازات‌ها می‌باشد که منتهی به صدور مجازات‌های عادلانه شده و مجازات‌ها را از جنبه تنبیه‌ی صرف، به جنبه درمانی تغییر داده است. در ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی، در بیان مجازات‌های تکمیلی توجه به خصوصیات متهم مورد توجه قرار گرفته است. در اعمال تخفیفات و درنهایت صدور مجازات نهایی برای متهم، ندامت، حسن سابقه و یا وضع خاص متهم که از جهات تخفیف در قانون ذکر شده‌اند، با شناخت شخصیتی وی امکان پذیر خواهد بود.

از ابزارهای فردی کردن مجازات‌ها می‌توان به حکم به معافیت از کیفر، تعویق صدور حکم، تعليق اجرای مجازات، نظامهای نيمه‌آزادی، مجازات جایگزین حبس و مجازات و اقدامات تأمینی تربیتی اطفال و نوجوانان اشاره کرد. لازمه فردی کردن مجازات‌ها، شناخت شخصیت و بررسی حالات درونی فرد است، به همین منظور در تمامی ابزارهای فردی کردن مجازات‌ها در قانون، به نوعی به شخصیت متهم اشاره شده است.

۳- پرونده شخصیت در مرحله اجرای حکم
شخصیت مجرم در مرحله اجرای حکم در اجرای کیفر سالب آزادی، استفاده از نهاد آزادی مشروط، عفو و طبقه‌بندی زندانیان اهمیت می‌یابد. مجازات حبس با انگیزه اصلاح فرد و تأمین مصالح و امنیت جامعه اجرا می‌شود. آئین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی تربیتی کشور در سال ۱۳۸۴ و اصلاحات بعدی آن در سال ۱۳۸۹ به لزوم تشکیل پرونده شخصیت برای زندانیان اشاره دارد.^۱ شورای طبقه‌بندی با بررسی پرونده شخصیت درخصوص تعیین محل استقرار زندانی، اشتغال یا عدم اشتغال در مراکز حرفه‌آموزی و استفاده از

۱- نک: ماده ۴۷ آئین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی تربیتی کشور در سال ۱۳۸۴ و اصلاحات بعدی آن در سال ۱۳۸۹.

۲- نک: ماده ۶۶ آئین نامه ذکر شده.

۳- نک: بند شش ماده ۲۴ آئین نامه کمیسیون عفو و تخفیف مجازات محکومان.

شخصیت افراد نه برای جرایم سنگین، بلکه اتفاقاً در جرایم بسیار سبک با مجازات درجه شش، هفت و هشت لحاظ شده است. در قانون مجازات اسلامی نیز از اصل فردی کردن مجازات‌ها بیان شده در ماده ۱۸ قانون، تا قرارهای تعویق و تعلیق مجازات، احکام آزادی مشروط و نظام نیمه‌آزادی، جایگزین حبس و تخفیف در مجازات‌ها، همگی بهنوعی در کنار جرایم سنگین، توجه به شخصیت بزهکار در جرایم سبک و اغلب جرایم با مجازات‌های ملایم‌تر، مورد توجه قانون گذار بوده است. استفاده از این نهادهای ارفاقی جز با شناخت صحیح از شخصیت متهم امکان‌پذیر نیست. چگونه زمانی که نهادهای ارفاقی پیشنهاد شده و همگی این نهادها به شخصیت متهم نگاه خاص دارند، در قانون تشکیل پرونده شخصیت که فلسفه وجودی آن جدای از مباحث جرم‌شناسی، توجه به اصل فردی کردن مجازات‌ها و ابزاری برای استفاده صحیح از نهادهای ارفاقی و کیفری مناسب می‌باشد، اشاره‌ای به جرایم سبک‌تر نداشته است؟

کاربرد پرونده شخصیت در جرایم سنگین و آنچه در قانون آئین دادرسی کیفری در ماده ۲۰۳ عنوان شده، بسیار محدود بوده و استفاده از این پرونده در اصل فردی کردن مجازات‌های جرایم سنگین یا تخفیف در مجازات آنان و درنهایت در اجرای مجازات است. با تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری سال ۱۳۹۹ ماده ۱۸ و تبصره آن، تکلیف مجازات‌ها مشخص و حکم به حداقل مجازات‌ها داده می‌شود، مگر موارد خاصی که مبنی بر بندۀ ماده، علت صدور حکم به بیشتر از حداقل مجازات مقرر قانونی قید گردد. بهنوعی کاربرد پرونده شخصیت در اصل فردی کردن محدودتر و تنها برای افزایش مجازات‌ها درنظر گرفته شده است. حال اینکه در جرایم با مجازات‌های خفیفتر از آنچه در ماده ۲۰۳ بیان شده است، فرصت‌های استفاده از پرونده شخصیت با توجه به مواد قانون و الزام توجه به شخصیت در آن‌ها بارها دیده می‌شود. ابزاری مناسب و کارآمد که بهدلیل موانع استفاده از آن برای جرایم سبک‌تر مغفول مانده است. بنابراین با توجه به موارد گفته شده و آنچه در مواد قانونی درخصوص توجه به شخصیت بزهکار ذکر گردید، در حوزه حقوق کیفری ابزار پرونده شخصیت زمانی کارایی لازم را خواهد داشت که درخصوص کلیه جرایم تشکیل شود و بتواند پاسخ‌گوی شناخت شخصیتی در مواد قانونی اشاره‌شده باشد.

و ایجاد فرصت شغلی پس از اتمام محکومیت اشاره دارد. این مواد همگی بیانگر عدم اتمام وظیفه سیستم عدالت کیفری با اجرای مجازات است. با درنظر گرفتن این موارد در جهت ارائه راهکارهای حمایتی، نیازمند به اطلاعات جامع از محکوم هستیم و بهسبب آن استعدادها و توانایی‌های فرد مشخص و منطبق با آن مشغول به کار شود. همچنین افرادی که با توجه به شخصیت خود نیازمند مراقبت و حمایت بیشتری هستند، شناسایی و از تکرار جرم و آسیب‌های بعدی جلوگیری و شرایط جامع‌پذیری فرد مهیا می‌گردد.

کارکردهای متنوع و بسیار پرونده شخصیت در این مبحث از مرحله تعقیب و تحقیق تا پساکیفری بیان شد. پروندهای که درصورت تشکیل به مقامات کمک می‌کند تا بهترین و مناسب‌ترین تصمیم در راستای عدالت کیفری و اقناع وجدان قاضی و مقبولیت تصمیم در بین افراد جامعه گرفته شود. اگر لازمه اجرای عدالت، حاکیمت قانون باشد، توجه به مواد مختلف قانون به خوبی نشان داد اجرای آنچه در قانون بیان شده، نیازمند شناخت از شخصیت بزهکار است.

۳- تشکیل پرونده شخصیت برای کلیه ای جرایم

با وجود تدابیر صورت‌گرفته در قانون، این پرونده در آئین دادرسی کیفری تنها برای جرایم سنگین و بهصورت افتراقی برای جرایم کم‌اهمیت‌تر، درخصوص اطفال و نوجوانان مدنظر گرفته شده و بازرس را مکلف به تشکیل پرونده شخصیت کرده است. بهدلیل اهمیت و کارکرد بسیار این پرونده، به بررسی تشکیل آن برای کلیه جرایم در سه گفتار می‌پردازیم.

۱- بررسی تشکیل پرونده شخصیت در مواد قانونی

در بررسی کارکرد پرونده شخصیت در روند دادرسی از مرحله تعقیب تا پساکیفری، همان‌گونه که در مبحث نخست بیان شد، در مواد مختلف قانونی نیاز به تشکیل پرونده شخصیت و توجه به آن احساس می‌شود. بهنحوی که بدون درنظر گرفتن پرونده شخصیت، کاربرد مواد قانون امکان‌پذیر نبوده و یا با فرض امکان، اطمینان‌آور نیستند. در آئین دادرسی کیفری لزوم انتخاب تأمین کیفری مناسب با اتهام و شخصیت بزهکار الزاماً فقط برای جرایم سنگین نبوده و توجه به آن در جرایم سبک‌تر از آنچه در ماده ۲۰۳ عنوان شده نیز ضروری است. درخصوص نهادهای ارفاقی، بایگانی پرونده به صراحت به شخصیت بزهکار اشاره شده و یا تعليق و میانجی‌گری از فحواتی ماده توجه به شخصیت متهم برداشت می‌شود، مشاهده می‌کنیم که توجه به

شغل مناسب، شاهد اصلاح و جامع پذیری وی خواهیم بود. این امر جز با شناخت کافی از بزهکار محقق نخواهد شد. نجفی توanax در بررسی عدالت ترمیمی درخصوص بزهکار این‌گونه بیان می‌دارد: «اجرای عدالت ترمیمی، بهنهایی بدون آسیب‌شناسی بزه ارتکابی و راهکارهای درمان عملی، هدفمند و باسته می‌تواند عدم ایجاد شناخت کافی از او پنهان ماندن حالت خطرناک و مغفول ماندن نیاز وی به اصلاح و تربیت را به همراه داشته باشد. حال آنکه اساسی‌ترین شرط عدالت قضایی در امر کیفری، شناخت شخصیت مرتكب جرم و مطابقت واکنش‌ها با شرایط فردی اختصاص داده است» (نجفی توanax، ۱۳۹۸: ۲۴۳).

از آنچه بیان شده، مشاهده می‌شود عدالت ترمیمی اصولاً و به صورت مستقیم در جرایم سبک قابلیت استفاده و اثربخشی خواهد داشت و این امر جز با شناخت بزهکار و بررسی شخصیت او که درنهایت به جبران خسارت بزهده بعنوان اصلی‌ترین هدف و سپس اصلاح و جامعه‌پذیری بزهکار است، محقق نخواهد شد. از این‌رو استفاده بهینه و همراه با عدالت و انصاف و درنظر گرفتن کارایی لازم، جز با تشکیل پرونده شخصیت بزهکار امکان‌پذیر نخواهد بود و از طرفی این نوع عدالت اصولاً در جامعه فعلی برای جرایم سبک استفاده می‌گردد و درنهایت آنچه مسلم است، نیاز به تشکیل پرونده شخصیت برای جرایم سبک احساس می‌شود.

۳-۳- اصل عدالت و انصاف

عدالت مشابه دیگر مؤلفه‌های اخلاقی فاقد معنا و تعریف کامل در علم حقوق است. در قرآن آیه ۱۵۲ انعام و ۱۳۵ نساء و در نهج‌البلاغه نامه ۵۳ به لزوم برقراری عدالت اشاره شده و ماده هفت اعلامیه جهانی حقوق بشر و ۲۶ میثاق بین‌المللی در حقوق بین‌الملل عدالت را جزو حقوق بنیادین افراد به‌رسمیت شناخته‌اند. در اسلام مفهوم عدالت در معنای کلی آن رفتار بی‌طرفانه، بدون جانب‌داری و بهنوعی رعایت برابری در مقابل افراد برابر تعریف می‌شود (حاجی‌حیدری، ۱۳۸۸: ۲۲). می‌توان آن را رفتار برابر و مطابق با قواعد و حقوق با هر شخص یا طرف یا به‌معنای معقول و عادلانه یا متناسب با شرایط دانست، «لیکن در ادبیات قضایی و در لسان حقوق به‌معنای دارا بودن وصف بی‌طرفی و درستی، عدم تعقیب و جانب‌داری و نفع شخصی، عادلانه، منصفانه و برابری میان طرفین دعوا به کار برد شده است» (فضائلی، ۱۳۸۷: ۵۰). رعایت انصاف و عدالت در مجازات‌دهی، با حکمیت قانون (شاهد و مهراء، ۱۳۹۷: ۱۱)، توجه به سزاواری، تناسب، اعلام عمومی و پیشین امکان‌پذیر بوده (حاجی‌حیدری:

در قانون فرانسه، همانند ایران، وظیفه تشکیل پرونده شخصیت برعهده بازپرس بوده و در جرایم جنایی مکلف و در جرایم جننهای مختار به این امر است و پس از انجام تحقیقات مقدماتی و تشکیل پرونده شخصیت، با وجود دلایل کافی و دلالت مجرمیت فرد، با صدور قرار مجرمیت، پرونده قضایی به همراه پرونده شخصیت به دادگاه ارسال می‌شود (شاملو و گوزلی، ۱۳۹۰: ۱۱۶). توجه به جرایم سبک‌تر جننهای با وجود اختیار به تشکیل آن، نشان‌دهنده نگرش قانون‌گذار به سمت جرایم کم‌اهمیت‌تر با وجود موانع است؛ چه‌بسا اگر راهکار مناسب ارائه و زمینه‌های اجرای آن مهیا گردد، در حقوق فرانسه نیز به اجرای حداکثری آن اهتمام ورزیده شود.

۳-۲- تشکیل پرونده شخصیت در پرتو عدالت ترمیمی

عدالت ترمیمی به عنوان پارادایم نوین عدالت کیفری در مقابل عدالت کلاسیک، الگوی پاسخ‌دهی به جرم همراه با حمایت از بزهکار، بزهده و جامعه است. ظهور این مفهوم با تغییر نگرش جرم‌شناسان نسبت به عدالت کیفری از مجازات‌های سرکوب‌کننده و جزدادهنده به عدالت کیفری مبتنی بر اصلاح و جبران خسارت و توجه به بزهده است. عدالت کیفری را از قاضی‌گری صرف خارج کرده و به سمتی می‌رود که به اراده سایر کنش‌گران حاضر توجه شود. بزهکاران به صورت مستقیم در قبال بزهده و جوامعی که مورد آسیب و زیان بوده است مسئول هستند. عدالت ترمیمی آسیب‌های معنوی و مادی بزهده است. بزهده را ترمیم می‌کند. خسارت‌ها، دردها و رنج‌های روحی و جسمانی بزهديگان و وابستگان نزدیک آنان را محور اقدام خود قرار می‌دهد (نجفی‌ابرنده‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۳).

این‌گونه عدالت به‌نهایی پاسخ‌گوی نیاز فعلی جامعه نخواهد بود، اما در کنار عدالت کلاسیک، قابلیت استفاده و بازخورد خوبی خواهد داشت. امروزه در جرایم سنگین به استفاده از ترمیمی استفاده می‌شود و اغلب در جرایم سنگین به استفاده از دستاوردهای آن اکتفا می‌گردد. پیش‌بینی نهاد میانجی‌گری در جرایمی با مجازات‌های درجه شش، هفت و هشت در ماده ۸۲ قانون آئین دادرسی کیفری، نمونه‌ای از پذیرش عدالت ترمیمی در نظام کیفری ایران است.

در راستای حمایت از بزهکار در کنار حمایت از بزهده و جامعه، علاوه‌بر عدم مجازات و سزاده به صورت کلاسیک و حفظ شان، منزلت و کرامت انسانی او، در صورت نیاز مشاوره‌های روان‌شناسی و روان‌شناختی و همراهی در یافتن

رعاایت عدالت قضایی و انصاف را در این ماده بدون درنظر گرفتن جرایم سبک لحاظ کرد. باید به این نکته توجه کرد که موانع سر راه تشکیل پرونده شخصیت نباید مانع از این شوند که ما آنچه باید باشد را با آنچه می‌توان در شرایط فعلی اجرا نمود، اشتباه بگیریم.

۴- پرونده شخصیت برای بزه دیده

بزه دیده به عنوان یکی از کنشگران اصلی صحنه جرم پس از عصر روشنگری و در حقوق جزای جدید در نظام کیفری و جرم‌شناسی مورد غفلت قرار گرفت، از دو دهه آخر قرن بیستم رویکرد توجه به بزه دیده در کنار بزه کار ایجاد شد، اصلاحات در رویه‌ها و قوانین صورت پذیرفت. بزه دیده از سه منظر حمایتی، تأثیرگذاری و کسب اطلاعات مورد توجه قرار گرفت، با این وجود در پرونده شخصیت همچنان همگی اهداف مرکز بر روی بزه کار باقی ماند. جدای از بحث جرم‌شناسی با توجه به مواد قانونی و حقوق کیفری و کاربرد عدالت ترمیمی به بررسی پرونده شخصیت برای بزه دیده در دو گفتار می‌پردازیم.

۱- توجه به شخصیت بزه دیده در مواد قانونی

مواد مختلفی در قانون مجازات اسلامی بهخصوص در مواد مربوط به نهادهای ارفاکی از جمله قرار بایگانی پرونده، تعلیق و تعویق در کنار گذشت شاکی به جبران خسارت‌های وارد اشاره کرده‌اند. خسارت‌هایی که اصولاً و اغلب بر بزه دیده وارد شده و مطابق ماده ۱۴ آئین دادرسی کیفری شامل خسارت‌های معنوی و مادی و منافع ممکن الحصول است. شناخت خسارت مادی فرایند آنچنان پیچیده‌ای ندارد، ولی بررسی خسارت‌های معنوی و آسیب‌های روحی وارد شده، نیازمند بررسی متخصصان می‌باشد. استفاده از این نهادهای پیش‌بینی شده در قانون به طور خاص و جبران خسارت‌های وارد بر بزه دیده به صورت عام بهخصوص در بعد معنوی نیازمند متخصصان این امر و شناخت صحیحی از شخصیت و آسیب‌های وارد پس از وقوع جرم است. ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی به صراحت به وضعیت بزه دیده در هنگام استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس اشاره دارد و در آئین نامه کمیسیون عفو و تخفیف مجازات محکومان بند شش ماده ۲۴ از جمله شریط اعطای عفو را اصلاح مجرم و توجه به شخصیت محکوم و خانواده او می‌داند، خانواده محکوم به عنوان بزه دیده غیر مستقیم مورد توجه قرار گرفته است. علاوه‌بر شناخت شخصیت محکوم در بند هفت ماده نه همین آئین نامه به شناخت وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی،

۱۳۸۸: ۲۵) و به نوعی اصل فردی کردن مجازات، نتیجه سزاواری، تناسب و تأثیرگذاری کیفر است که خروجی آن در نهایت اصلاح، جلوگیری از تکرار و با نگاه کلاسیک مجازات مجرم می‌باشد.

اساسی‌ترین شرط عدالت قضایی در امر کیفری، شناخت شخصیت مرتکب جرم و مطابقت واکنش‌ها با شرایط فردی اختصاص داده شده است. بنابراین در یک کلام، «عدالت کیفری امری است شخصی و ذهنی و نه خارجی و عینی و بدین ترتیب مستلزم یک شناخت درونی دقیق از شخصیت و اوضاع احوال بزه کار در تمامی ابعاد است» (نجفی‌توان، ۱۳۹۸: ۲۴۴). در ماده ۲۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری با نگاهی افتراقی تشکیل پرونده شخصیت برای جرایم سنگین درنظر گرفته شده که با نگاه دقیق‌تر به قانون و آنچه در ماده ۲۸۶ آئین دادرسی کیفری درباره پرونده شخصیت اطفال و نوجوانان بیان شده، جدای از دیدگاه‌های جرم‌شناسی، نشان‌دهنده نگاه حمایتی در حوزه کیفردهی و فردی کردن مجازات‌ها است. مطابق آنچه در مورد شرط عدالت قضایی بیان شد و نگاه خاص به شخصیت فرد، به دور از انصاف و عدالت است که فقط عدالت قضایی در جرایم سنگین لحاظ شود، عقل سليم^۱ هم نمی‌پذیرد که حمایت از مجرم در جرایم سنگین‌تر صورت گرفته، اما این حمایت در جرایم سبک لحاظ نگردد، چه‌سیا عکس این مورد قابل پذیرش‌تر می‌بود. حال اگر هدف از تشکیل پرونده شخصیت برای جرایم سنگین در جهت افتراقی کردن عدالت کیفری از مدل عدالت‌محور به مدل کنترل جرم در این ماده باشد و در جهت کنترل بیش‌تر بزه کاران و انجام اقدامات تأمینی تربیتی و اعمال مجازات‌های شدیدتر، باز هم نمی‌توان منکر اصلاح و بُعد حمایتی و فردی کردن مجازات‌ها و آنچه از کارکرد این پرونده در مبحث نخست گفته شویم، حداقل در مورد دوم نیز نگاه ویژه به بُعد حمایتی از بزه کار شده است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت.

در کنار این باور، باید از بی‌اهمیت دانستن جرایم با درجه ارتکابی کم‌اهمیت‌تر پرهیز شود که خود می‌توانند در ادامه با توجه به تئوری‌های جرم‌شناسی از جمله نظریه برچسبزنی و انحراف اولیه و ثانویه شرایط بحرانی در آینده ایجاد کنند. در هر دو صورت چه با نگاه افتراقی صرف در جهت بُعد حمایتی و چه با نگاه مدل عدالت کیفرمحور برای جرایم سنگین نمی‌توان

۱- قضاوت عقلانی.

ارزیابی ماهیت و اهمیت خسارت بزهديده یا کسب اطلاع درباره شخصیت او را می‌دهد، اقدام کند (تدين، ۱۳۹۶: ۹۶). اشاره به بررسی شخصیت بزهديده و بررسی خسارت‌های واردہ بر وی در ماده‌ای که بهبیان پرونده شخصیت در قانون فرانسه می‌بردازد، خود نویده‌هندۀ پذیرش این موضوع در قانون فرانسه است.

۵- موانع و راهکارها

با وجود تکلیف بر تشکیل پرونده شخصیت در ماده ۲۰۳ و بخشنامه قوه قضائیه در این خصوص، اما در عمل شاهد عدم تشکیل پرونده و در مواردی تشکیل آن بهصورت ناقص هستیم. هدف از بخشنامه رئیس قوه قضائیه در سال ۱۳۹۸ درخصوص پرونده شخصیت شکل‌دهی روش و راهکار برای اجرای آن بهنحو احسن بود که وجود برخی ماده‌ها قابل تأمل است. از جمله می‌توان به تبصره دو ماده هفت اشاره کرد که در آن عدم تشکیل پرونده شخصیت را مانع ادامه کار قضایی نمی‌داند و بهنظر با وجود سعی در ارائه راهکار، عملاً توجهی به کارکردها و اهمیت پرونده شخصیت نشده است.

محققان بسیاری به بررسی موانع و راهکارها درخصوص تشکیل پرونده شخصیت پرداخته‌اند. درنهایت همگی موانع را به سه دسته تقسیم کرده‌اند: ۱- موانع قانونی ۲- موانع قضایی ۳- موانع اجرایی (طالع زاری، ۱۳۹۶: ۱۱۰). درخصوص موانع قانونی، مهم‌ترین مانع اجرا، نداشتن ضمانت اجرای عدم تشکیل با وجود الزام قانونی است و مطابق آنچه پیش‌تر بیان کردیم، با وجود تکلیف برای بازپرس عدم اجرای آن مجازاتی برای قاضی دربر نخواهد داشت. جای بسی تعجب دارد که نه خود قانون در جهت عدم اجرای این تکلیف ضمانت اجرایی پیش‌بینی کرده و نه در بخشنامه ارائه شده از سوی قوه قضائیه به آن اشاره شده است. از موانع دیگر قانونی به ازدیاد قانون و تورم عناوین مجرمانه و عدم تنوع در ضمانت اجرا می‌توان اشاره نمود (ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۱۹۵). موانع قضایی هم شامل فقدان آموزش تخصصی در جهت تشکیل پرونده شخصیت و تخصصی نبودن انتصاب‌ها است (لهونی، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

اما مهم‌ترین دلیل و مانع در تشکیل پرونده شخصیت به گفته پرسنل قضایی، موانع اجرایی است. موانعی که شامل زمان بر بودن تشکیل پرونده شخصیت، کمبود امکانات مالی و آزمایشگاه‌های مجهز به نیروی متخصص و فناوری پیشرفته می‌باشد (لهونی، ۱۳۹۴: ۱۳۷). شاید در نگاه نخست با وجود این موانع، آنچه در این مقاله بهمنظور توجه پرونده شخصیت

جسمانی، معیشتی عائله و خانواده محکوم اشاره دارد (محمدیان و محمد رضاپور، ۱۳۹۲: ۳۳۶).

شناخت وضعیت و شخصیت بزهديده و حتی در مواردی برای بزهديده غیرمستقیم، جز با تشکیل اصولی پرونده شخصیت و بهدست متخصصان بهصورت علمی و کاربردی عملی نخواهد گشت. ابزاری که در قانون بدون توجه به کارکردهای آن و لزوم تشکیل آن بهنوعی در جهت رفع تکلیف بهصورت ناقص و با کمی اغراض بهدلیل نبود توانایی در اجرا، بهصورت ناکارامد درآمده است.

۶- نقش پرونده شخصیت بزهديده در عدالت ترمیمی

در گفتار دوم از مبحث سوم بهبیان عدالت ترمیمی بهصورت مختصر پرداختیم. اگرچه نظر به مطالب گفته‌شده کارکرد و کاربرد عمدۀ عدالت ترمیمی در جرایم سبک و ساده بهویژه برای نوجوانان و افرادی که برای بار نخست مرتكب بزه شده، می‌باشد، اما گاهی در جرایم از جمله قتل و آسیب‌های بدنی از آن استفاده می‌شود. بهنوعی توجه عدالت ترمیمی بر نوع خسارت وارده است. درصورتی که خسارت وارد بیش‌تر جنبه شخصی داشته باشد، استفاده از آن بهمراتب راحت‌تر و آسان‌تر خواهد بود. اصل اساسی و بنیادین این نوع عدالت جبران خسارت بزهديده، ترمیم و حمایت از او و در کنار آن حمایت از بزهکار و اصلاح آن است. عدالت ترمیمی خواه نخواه بر روی بزهديده متتمرکز می‌شود، جبران خسارات‌های مادی و معنوی که جز با شناخت شخصیتی و درنظر گرفتن بزهديده عملی نخواهد شد. شناختی که بهدلیل حساسیت توسط متخصصان این امر و با تشکیل پرونده شخصیت امکان‌پذیر خواهد بود. این شناخت علاوه‌بر شناسایی خسارت‌ها و بهطور خاص خسارت‌های معنوی و حمایت از بزهديده، به دو رویکرد دیگر حوزه بزهديده‌شناسی، تأثیرگذاری بزهديده بر بزهديده شدن و کسب اطلاع از او بهعنوان منبع اطلاعاتی کمک خواهد کرد، با وجود حوزه جرم‌شناسی این دو رویکرد، اما در ایجاد فضای عدالت ترمیمی بسیار مؤثر خواهد بود. شناخت میزان تأثیر بزهديده و قبول این تأثیرگذاری توسط وی، کسب اطلاعات دقیق از روند ارتکابی جرم در ایجاد فضای میانجی‌گری یا دیگر راهکارها مشمرثمر است.

در قانون آئین دارسی فرانسه نیز در ماده ۸۱-۱ این گونه بیان شده است که بازپرس می‌تواند راساً براساس درخواست دادسرا یا مدعی خصوصی بر طبق قانون، بهر عملی که به وی اجازه

اغلب تراکم پرونده‌ها و وقت‌گیر بودن، تشکیل پرونده شخصیت را عاملی مهم در جهت عدم اجرای آن می‌دانند. نظر به آنچه در این مقاله درخصوص تشکیل پرونده برای کلیه جرایم و بزهديده بیان شد، این موضوع به مراتب مشکل‌تر می‌شود. بنابراین ضمن تأکید بر موارد گفته شده در مقاله، در جهت رفع این مشکل پیشنهاد تقسیم‌بندی پرونده‌های شخصیت به سه دسته را بیان می‌داریم:

۱- نخست پرونده‌هایی جرایم سنگین با مجازات‌های شدید، این پرونده‌ها نیازمند تشکیل پرونده شخصیت به طور مفصل دارند. می‌توان آنچه در ماده ۲۰۳ فعلی تکلیف شده را در این دسته قرار داد، پرونده‌ای که کلیه بررسی‌های روان‌شناسی، روان‌شناسخی، پژوهشی فرد را شامل شود.

۲- پرونده‌های با جرایم با مجازات‌های درجه پنجم و شش که به نوعی اغلب مجازات‌های سالب آزادی را شامل می‌شود. بررسی توسط یک‌نفر از مددکاران اجتماعی و مصاحبه با فرد و پاسخ به سوالات و تست‌ها در تشکیل پرونده‌ای که در چند برگ خلاصه می‌گردد.

۳- پرونده‌های با جرایم با مجازات‌های درجه هفت و هشت که اغلب مجازات‌ها شامل جزای نقدی ناچیز و در مواردی مجازات باشد بسیار کم است. در این خصوص پرونده شخصیت فرد می‌تواند تنها برگه‌ای شامل پرسش و پاسخ فرد و در نظر گرفتن خصوصیات کلی فرد باشد.

در مورد بزهديده هم بسته به پیشنهاد قاضی و شرایط موجود در پرونده، یکی از موارد سه‌گانه در نظر گرفته شود. درخصوص بزهکار در صورت نیاز قاضی بتواند اختیار تشکیل پرونده مفصل‌تر را داشته باشد. با این تقسیم‌بندی عملاً تشکیل پرونده شخصیت با در نظر گرفتن کارکرده‌ای آن برای کلیه جرایم و بزهديده عملی خواهد شد.

د- ایجاد بانک اطلاعاتی

پیشنهاد نهایی درخصوص تشکیل پرونده شخصیت، ایجاد بانک اطلاعاتی درخصوص شخصیت مجرمان و بزهديده‌گان می‌باشد. دسترسی سریع به داده‌ها و تکمیل پرونده با هر بار بزهکاری و بزهديده‌گی، نه تنها تشکیل، تکمیل و دسترسی به آن را راحت‌تر می‌کند، بلکه به جرم‌شناسان و سیاست‌گذاران در تعیین سیاست‌های کلی درخصوص مجازات‌ها و جرایم، کمک بزرگی خواهد کرد. پرسش‌نامه‌های هدفمندی که خروجی نتایج آن قطعاً نظام عدالت کیفری را شگفت‌زده خواهد نمود.

برای کلیه جرایم و بزهديده مشاهده شد، غیرعملی و غیرقابل اجرا تصور شود. اما باید به این موضوع توجه کرد که فرق بین آنچه باید باشد و آنچه قابل اجرا و یا در حال حاضر اجرا می‌گردد، ما را به سمت تغییر، پیشرفت، عادلانه و منصفانه نمودن نظام حقوقی پیش خواهد برد.

۱-۵- سیاست‌های کلی در جهت رفع این موانع و نواقص

قوه مقننه در اولین قدم به اصلاح قانون ضمن توجه به کارکردها، تشکیل این پرونده برای بزهديده و جرایم با مجازات‌های سبک‌تر اقدام کند. همچنین اقدامات لازم را در جهت جرم‌زدایی و اصلاح مجرمان به جای افزایش عناوین مجرمانه در دستور کار خود قرار دهد. قوه مجریه اعتبارات مالی را فراهم نماید و قوه قضائیه با سیاست‌گذاری مناسب و اجرای دقیق قانون در جهت مبارزه با جرم و اصلاح بزهکاران پردازد. اعتبارات مالی مورد نظر در برابر بازخورد و نتیجه آن در آینده با به کارگیری راهکارهای اجرایی که در ادامه بحث می‌گردد، قابل قبول است.

۲- راهکارهای اجرایی

الف- تشکیل واحد مددکاری اجتماعی
مهتمه‌ترین معضل و مانع از دید مجریان قانون، عدم قابلیت اجرایی تشکیل پرونده در شرایط فعلی است. با وجود پیش‌بینی قانونی در اغلب شهرستان‌ها، واحد مددکاری اجتماعی هنوز تشکیل نشده و در موارد اضطراری برای تشکیل این پرونده از واحد مددکاری واقع در شهرستان مرکز استان استفاده می‌گردد، این امر زمان‌بر بوده و در مواردی عدم همکاری شخص می‌تواند حتی مسیر تشکیل پرونده شخصیت را دشوارتر کند. بنابراین در نخستین قدم همان‌گونه که در ماده سه بخش‌نامه صادره از رئیس قوه قضائیه نیز به آن اشاره شده است، باید در هر حوزه قضایی شهرستان، واحد مددکاری اجتماعی زیرنظر رئیس حوزه قضایی تشکیل شود.

ب- تعیین ضمانت اجرا

پیش‌تر نیز بیان کردیم، تا زمانی که ضمانت اجرایی برای ماده قانونی لحاظ نشود، با وجود تکلیف قانونی عملاً الزامی برای تشکیل این پرونده نخواهیم داشت، از این‌رو در اولین فرصت برای تخلف و عدم توجه به این ماده و در اصلاح آن به این امر توجه شود.

ج- تقسیم‌بندی پرونده شخصیت

توجه به این موضوع که شناخت شخصیت امری تخصصی و نیازمند به متخصصان و کارشناسان در این عرصه است. آنچه در مواد مختلف قانون درخصوص جبران خسارت بزهیده بهویژه در عدالت ترمیمی و نهادهای ارفاقی بیان شده، مطابق ماده ۱۴ قانون آئین دادرسی کیفری شامل خسارت‌های مادی و معنوی وی می‌باشد. خسارت معنوی پیش‌بینی شده جز با شناخت شخصیت و توجه به وضعیت بزهیده قابل ارزیابی نخواهد بود. توجه به بزهیده و ابعاد مختلف بزهیده‌شناسی، همچون کسب اطلاع از وی به عنوان یک منبع اطلاعاتی و شناخت میزان تأثیرگذاری بزهیده در بزهیده شدن در فضای عدالت ترمیمی، بسیار یاری‌دهنده خواهد بود.

وجود موانع قضایی، قانونی و اجرایی در کنار عدم وجود ضمانت اجرا، سبب شده تشکیل پرونده شخصیت با وجود تکلیف قانونی، همچنان مورد غفلت قرار گیرد. پروندهای که در شرایط فعلی با وجود افتراقی بودن در جرایم سنگین در مرحله اجرا با موانع نبود امکانات، تجهیزات، نیروی متخصص در حوزه‌های دادرسی مواجه هست و گسترش این ماده به بزهیده و کلیه جرایم، اجرای آن را مشکل‌تر خواهد کرد. فرق بین آنچه هست و آنچه باید باشد و یا آنچه باید اجرا شود و آنچه قابلیت اجرا با شرایط فعلی را دارد، ما را به سمت تغییر و پیشرفت و پیدا کردن راهکاری در جهت حل مشکل و عادلانه و منصفانه نمودن نظام عدالت کیفری پیش خواهد برد. راهکار ارائه شده در این پژوهش ضمن سیاست‌های کلی بیان شده، در حوزه‌های قانون‌گذاری و قضایی، راهکارهای اجرایی ازجمله تشکیل واحد مددکاری، تعیین ضمانت‌اجرا برای ماده ۲۰۳، تقسیم پرونده شخصیت به سه گروه و ایجاد بانک اطلاعاتی جامع با کارکردهای فوق‌العاده، درخصوص بزه کار و شاید در آینده‌ای نزدیک برای بزهیده می‌باشد. بنابراین با نگاه ویژه به بزهیده، ضرورت تشکیل پرونده شخصیت در کلیه جرایم و راهکارهای اجرایی بیان شده، نیاز به تشکیل این پرونده با رویکردی متفاوت و کاربردی و ترمیم ماده ۲۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری به خوبی نمایان می‌شود. پروندهای که درنهایت ضمانت توجه به بزهیده و تشکیل برای کلیه جرایم، دارای ضمانت‌اجرا و آئین‌نامه اجرایی مناسب باشد.

ملاحظات اخلاقی

ملاحظات اخلاقی مربوط به نگارش متن و نیز ارجاع به منابع رعایت گردید.

۵- حريم خصوصی در پرونده شخصیت
تعدادی از محققان تشکیل پرونده شخصیت را خلاف حريم خصوصی افراد می‌دانند، از این‌رو باید به این نکته توجه داشت، حريم خصوصی در جایی مورد حمله قرار می‌گیرد که بحث تزاحم مصلحت فردی با مصالح اجتماع در میان نبوده و درنهایت آسیب به کرامت و حیثیت فرد وارد کرده باشد.^۱ حال اینکه این پرونده در اغلب موارد یاری‌دهنده فرد است و با رعایت محترمانگی در آن، تنها افراد صلاحیت‌دار قابلیت دسترسی به آن را دارند. ماده ۱۶ بخشنامه رئیس قوه قضائیه هم به این مورد اشاره شده و افشای محتويات آن را جز توسط متهم موضوع پرونده، ممنوع می‌دارد.^۲

نتیجه‌گیری

اهمیت تشکیل پرونده شخصیت از مرحله تعقیب تا پساکیفری بر کسی پوشیده نیست. پروندهای که به مشابه یک ابزار کارامد در جهت شناخت شخصیت اشخاص و مطابقت واکنش‌ها با شرایط فردی درنظر گرفته می‌شود و مناسب‌ترین تصمیم قضایی را در راستای عدالت کیفری، اقناع و جدان قضائی و مقبولیت تصمیم در بین افراد جامعه ایجاد می‌کند. همچنین در نیل به اهداف نهایی نظام عدالت کیفری، جرم‌شناسی و تبیین سیاست جنایی مطلوب، کارامد بوده و هزینه‌های تحمیل شده در راستای تشکیل این پرونده در مقابل کارکرد و خروجی و عایدات آن در نظام عدالت کیفری ناچیز و قابل‌اغماض است. کارکردهای که در قانون بارها از شناخت شخصیت بزهکار در اعمال اصل فردی‌کردن و استفاده از نهادهای ارفاقی، به‌خصوص در جرایم سبک اشاره دارند، در کنار عدالت ترمیمی حاکم در جرایم خرد و سبک، که پس از جبران خسارت بزهیده اساسی‌ترین هدف آن کشف حالات خطرناک و ویژگی‌های روحی روانی بزهکار، اصلاح و جامع‌پذیر کردن وی می‌باشد و با درنظر گرفتن هر دو دیدگاه مدل عدالت‌محور و کنترل جرم در تشکیل پرونده شخصیت، نمی‌توان انصاف و عدالت را در ماده ۲۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری بدون درنظر گرفتن تشکیل این پرونده در جرایم خرد و سبک متصور بود. به‌خصوص با

۱- نک: ماده چهار قانون آئین دادرسی کیفری.

۲- ماده ۱۶ دستورالعمل تشکیل پرونده شخصیت متهم ۱۳۹۸/۰۶/۲۶: «محتويات پرونده شخصیت، محترمانه است و افشای محتويات آن جز توسط متهم موضوع پرونده، ممنوع است.»

تقدیر و تشکر

از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند،
کمال تشکر را دارد.

سهم نویسنده‌گان

نگارش این مقاله بر اساس اصول نگارش مقالات حقوقی در
تمامی مراحل تهیه پلان، جمع‌آوری منابع و نگارش مشترکاً
توسط نویسنده‌گان صورت گرفته است.

تضاد منافع

این پژوهش فاقد هرگونه تضاد منافع است.

منابع و مأخذ

- ابراهیمی، ابراهیم (۱۳۹۰). «موانع تشکیل پرونده شخصیت
در نظام کیفری ایران». *فصلنامه علمی- ترویجی مطالعات
پیشگیری از جرم*. ۶ (۱۸): ۲۰۴-۱۸۸.

- بیگی، جمال؛ عمانی، مهدی؛ رضی نژاد، سیده هانیه (۱۳۹۵).
«زمینه‌های عدالت ترمیمی در حقوق جزا و جرم شناسی». *کنگره علوم اسلامی*. ۱.

- تدین، عباس (۱۳۹۶). *قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه*.
چاپ سوم. تهران: انتشارات خرسندی.

- خسروشاهی، قدرت‌الله و سبزه‌علی، راضیه (۱۳۹۶). «نقش
پرونده شخصیت در پیشگیری از تکرار جرم». *فصلنامه علمی
ترویجی مطالعات پیشگیری از جرم*. ۱۲ (۴۵): ۱۵۲-۱۱۷.

- سبزه‌علی، راضیه؛ اشرفی، محمود و حیدری، مسعود (۱۳۹۷).
«آثار پرونده شخصیت در حقوق کیفری ایران». *مجله حقوقی
دادگستری*. ۱۰۴ (۸۲): ۹۳-۶۷.

- شاملو، باقر و گوزلی، مهدی (۱۳۹۰). «پرونده شخصیت در
حقوق کیفری ایران و فرانسه». *فصلنامه آموزه‌های حقوقی
کیفری*. دانشگاه علوم اسلامی رضوی. ۲: ۱۱۸-۸۹.

- شاهد، بهارک و مهراء، نسرین (۱۳۹۷). «برخی از جلوه‌های
بارز الگوی دادرسی منصفانه در قانون آئین دادرسی کیفری
مصوب ۱۳۹۲». *فصلنامه پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*.
۶ (۱۲): ۳۰-۵.

- شیری، عباس (۱۳۸۵). «فرایندهای عدالت ترمیمی».
فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم. ۱ (۱۳۸۵): ۵۴-۱۷.

- صفاری، علی (۱۳۹۹). *تعریرات درس بزه‌دیده‌شناسی*.
دانشگاه شهید بهشتی.
- طالع‌زاری، علی (۱۳۹۶). *پرونده شخصیت در حقوق کیفری*
ایران، فرانسه، انگلستان. چاپ اول. تهران: انتشارات کتاب آوا.
- قربانی‌زیرده‌ی، پگاه (۱۳۹۳). *پرونده شخصیت در دادرسی*
اطفال و نوجوان بزهکار با رویکردی تطبیقی به نظام عدالت
کیفری ایالت کالیفرنیا. چاپ اول. تهران: انتشارات جنگل.
- عباسی، مصطفی (۱۳۸۲). «عدالت ترمیمی، دیدگاه نوین
عدالت کیفری». *فصلنامه حقوق عمومی*. ۵ (۹): ۲۹-۸۵.
- لهوی، مینا (۱۳۹۴). چگونگی تشکیل پرونده شخصیت در
نظام حقوق کیفری ایران. چاپ اول. تهران: انتشارات جنگل.
- محمدیان، سارا؛ محمدرضا پور، بابک (۱۳۹۲). «لزوم تشکیل
پرونده شخصیت در فرایند دادرسی کیفری ایران». *مجله علمی
پژوهشی قانونی*. ۱۹ (۲ و ۳): ۳۴۰-۳۲۹.
- نجفی‌توان، علی (۱۳۹۸). «رویکرد ترمیمی عدالت؛
آسیب‌شناسی و بهبود عملکرد». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق
قضایی*. ۲۴ (۸۵): ۲۶۷-۲۱۷.
- نجفی‌توان، علی (۱۳۸۸). «ضرورت تشکیل پرونده شخصیت
در دادرسی اطفال بزهکار». *فصلنامه خانواده‌پژوهی*. ۵ (۱):
۳۱۹-۲۹۳.
- وطني، امیر؛ مهدوی‌پور، اعظم و تاجیک‌نشاطیه، حدیثه
(۱۳۹۸). «آسیب‌شناسی تحقق اهداف اصلاحی- درمانی
بزهکاران از طریق پرونده شخصیت در فرایند دادرسی کیفری».
فصلنامه حقوق پژوهشی. ۱۳ (۵۰): ۱۶۹-۱۹۲.
- ویژه، محمدرضا و محمدی‌کشکولی، محمد رضا (۱۳۹۷).
«اصول بنیادین نظر بر تضمین اصل بی‌طرفی قضایی در نظام
بین‌الملل و حقوق ایران». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی*.
۲۴ (۸۴): ۳۰۴-۲۸۳.

Journal of

Contemporary Legal Thought

www.lthjournal.ir

Volume 3, Issue 2, 2022

Restorative Approach to Personality File Formation in the Criminal Trial Process

Ali Asghar Najafi^{1*}, Mehdi Nasr Isfahan²

1. Master student of Criminal and Criminology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

2. PhD in Criminal Law and Criminology, Hasht Behesht Institute, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 23-33

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0000-0000-0000

TELL: 000000000000

Email: a.najafi186@gmail.com

Article history:

Received: 01 Apr 2022

Revised: 04 May 2022

Accepted: 6 Jun 2022

Published online: 22 Jun 2022

Keywords:

Personality File, Restorative Justice, Victim, A Fair and Just Trial.

ABSTRACT

In order to implement criminal justice, the Iranian legislator, regardless of the specific pattern, goals and function of the legal sections, has passed the law, sometimes following the example of Western countries. In a way that in general, the purpose and efficiency of legal the legal sections, especially those that are tools and solutions for other the legal sections, is not well understood and in addition to not paying attention to other provisions in the legislation of legal the legal sections, sometimes leads to their ineffectiveness. Recognizing the functions and goals of personality file formation and the approach of paying attention to the victim along with crime, term justice as a new paradigm of criminal justice, the need for justice and justice and the turmoil of legal the legal sections, the need for a restorative approach in character file more than before Makes visible. An approach that ultimately reveals the necessity of filing this case in crimes with a lesser punishment than what is mentioned in the law and paying attention to the case of the victim. Amending the legal section 203 of the Code of Criminal Procedure and harmonizing it with other the legal sections according to the goals and functions, along with writing a guarantee of proper implementation and an efficient regulation will solve the current problem of not paying attention to the personality of individuals despite the legal obligation.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Najafi. A, Mehdi Nasr Isfahan. M(2022). "Restorative Approach to Personality File Formation in the Criminal Trial Process". *Journal of Contemporary Legal Thought*, 3(2): 23-33.